

Письмове провадження та право бути почутим (між принципом процесуальної економії та доступом до правосуддя)

Автор: Берназюк Ян

Організація: Верховний Суд

Видання: Конституціоналіст · 2024

Дата публікації: 2024-03-18

Постійна адреса: <https://constitutionalist.com.ua/pysmove-provazhennia-ta-pravo-buty-pochutym-mizh-pryntsypom-pro-tsuesualnoi-ekonomii-ta-dostupom-do-pravosuddia/>

Відомості про матеріал

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ

Програма підготовки та підвищення рівня кваліфікації помічників суддів Верховного Суду у Касаційному адміністративному суді

16 лютого 2024 року

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,

доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття

- Доступ до правосуддя, апеляційне та касаційне оскарження
- Принцип гласності
- Принципи рівності та змагальності
- Право бути почутим (Right to be heard)
- Виклик (повідомлення) сторін
- Тривалість судового провадження
- Ефективний захист
- Процесуальна економія
- Заборона зловживання процесуальними правами (добросовісність)
- Суддівський розсуд
- Мотивованість
- Примирення (медіація)
- Суспільні інтереси
- Довіра до суду

Конституція України

- ч. 2 ст. 129
- Основними засадами судочинства є:

- 1) рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 6) гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;
- 7) розумні строки розгляду справи судом.
- Запитання: чи є взаємна конкуренція між цими принципами?

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

- ч. 1 ст. 106
- Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з такої підстави як:
- безпідставне затягування або невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом,
- істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав;
- порушення засад гласності і відкритості судового процесу;
- порушення засад рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

- ч. 1 ст. 6 «Право на справедливий суд»
- Кожен має право на:
- справедливий і
- публічний розгляд його справи
- упродовж розумного строку
- незалежним і безстороннім судом.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

- ч. 1 ст. 14
- Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.
- Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають (4) інтереси приватного життя сторін, або - в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним, - при особливих обставинах, коли публічність порушувала б (5) інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути публічною, за винятком тих випадків, коли інтереси (6) неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується (7) матримоніальних спорів або (8) опіки над дітьми. (таке ж положення міститься у ст. 6 Конвенції)

ЄВРОПЕЙСЬКА КОМІСІЯ «ЗА ДЕМОКРАТІЮ ЧЕРЕЗ ПРАВО» (ВЕНЕЦІЙСЬКА КОМІСІЯ) ДОПОВІДЬ «ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА» (Венеція, 25–26 березня 2011 року),

- 60. Правами, що найочевидніше пов'язані з верховенством права, є такі:
- право на доступ до правосуддя;
- право на законний і компетентний суд;
- (3) право на виклад своєї позиції (the right to be heard);
- (4) Неприпустимість подвійної загрози [подвійного покарання за одне і те саме діяння] (ne bis in idem)

Стратегія розвитку Верховного Суду на 2023 - 2027 роки (проект станом на травень 2023)

- Ціль 3: сприяти цифровій трансформації процесів (діджиталізації) для забезпечення кращого доступу до правосуддя, кращого сервісу та скорочення витрат
- Письмовий розгляд справ там, де тільки можливо (лобіювання відповідних законодавчих змін).
- Виключення з процесуальних кодексів можливість проголошення вступної та резолютивної частини судового рішення одразу після заслуховування сторін в судовому засіданні, без погодженої судом мотивувальної частини.
- Передбачити письмовий розгляд справи у суді касаційної інстанції для всіх юрисдикцій.

Запитання для дискусії

- Як гарантувати гласність судового процесу, якщо справа розглядається у письмовому провадженні (наприклад, Верховний Суд – ст.ст. 22, 266 КАСУ)?
- Яка різниця між попереднім розглядом справи та письмовим провадженням за наявними у справі матеріалами (ст.ст. 340, 343, 345 КАСУ)?
- Які критерії розмежування зловживання особою процесуальними правами у вигляді відмови перейти до розгляду справи у письмовому провадженні («санкційні» справи)?
- Як суду перевірити повноваження фізичної особи, яка подає документи у письмовій формі?
- Чи може суд вимагати оформлення письмово клопотання, яке заявлено усно (КАСУ не вимагає)?
- У якій формі виноситься ухвала про залучення третьої особи та ухвала про перехід до розгляду справи у закритому судовому засіданні (наприклад, неявка відповідно до ст.ст. 205 та 229)?
- Чи існує відмінність у процесуальному аспекті між розглядом справи у відкритому засіданні та у судовому засіданні в режимі відеоконференції (якість зв'язку, deepfake тощо)?
- Чи існують презумпції того, що (1) особа, яка зареєстрована в «Електронному кабінеті» знайома з усіма документами, що є у справі; (2) сторона надсилає іншій стороні те ж, що і суду; (3) підприємства зв'язку працюють якісно?

СТАТИСТИКА ЗА 2023 РІК

- Розглянуто 169 справ
- Відмовлено у задоволенні клопотання про розгляд справи у судовому засіданні – 30
- Розглянуто справ у судовому засіданні (НПА, передача на палату, нова позиція) – 32
- у цих справах:
- відбувалося два засідання – 7
- відбувалося три засідання – 8
- жодного разу не з'явився відповідач (СВП) – 7
- не з'явилася жодна із сторін – 3

- не завершено розгляд – 3 (окупована територія, клопотання сторін, звіт-штраф-382)

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 4
- 10) письмове провадження - розгляд і вирішення адміністративної справи або окремого процесуального питання в суді першої, апеляційної чи касаційної інстанції без повідомлення та (або) виклику учасників справи та проведення судового засідання на підставі матеріалів справи;
- 13) рішення суду - рішення суду першої інстанції, в якому вирішуються позовні вимоги;
- 14) постанова - письмове рішення суду апеляційної або касаційної інстанції в адміністративній справі, у якому вирішуються вимоги апеляційної чи касаційної скарги;
- 15) ухвала - письмове або усне рішення суду будь-якої інстанції в адміністративній справі, яким вирішуються питання, пов'язані з процедурою розгляду адміністративної справи, та інші процесуальні питання

Кодекс адміністративного судочинства України

- Стаття 311 та 345
- 1. Суд апеляційної та касаційної інстанції може розглянути справу в порядку письмового провадження за наявними у справі матеріалами у разі:
 - 1) відсутності клопотань від усіх учасників справи про розгляд справи за їх участю;
 - 2) неприбуття жодного з учасників справи у судове засідання, хоча вони були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового засідання;
 - 3) перегляду ухвал судів першої (апеляційної) інстанції;
 - 4) перегляду рішень суду першої інстанції (постанов апеляційної інстанції) у справах, розглянутих за правилами спрощеного позовного провадження.
- 2. Якщо під час письмового провадження за наявними у справі матеріалами суд касаційної інстанції дійде висновку про те, що справу необхідно розглядати у судовому засіданні, то він призначає її до касаційного розгляду в судовому засіданні.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 341
- 1. Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем без повідомлення учасників справи.
- 2. У попередньому судовому засіданні суддя-доповідач доповідає колегії суддів про обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції.
- 5. Суд касаційної інстанції призначає справу до розгляду у судовому засіданні за відсутності підстав, встановлених частинами третьою, четвертою цієї статті (суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення; суд касаційної інстанції скасовує судові рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення) або статтею 345 КАСУ.
- Справа призначається до розгляду у судовому засіданні, якщо хоч один суддя із складу суду дійшов такого висновку. Про призначення справи до розгляду у судовому засіданні постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 263

- 1. Суд розглядає за правилами спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні) справи щодо:
- 1) оскарження бездіяльності суб'єкта владних повноважень або розпорядника інформації щодо розгляду звернення або запиту на інформацію;
- 2) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних та соціальних виплат;
- 3) припинення за зверненням суб'єкта владних повноважень юридичних осіб чи підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців у випадках, визначених законом, чи відміни державної реєстрації припинення юридичних осіб або підприємницької діяльності фізичних осіб - підприємців;
- 4) стягнення грошових сум, що ґрунтуються на рішеннях суб'єкта владних повноважень, щодо яких завершився встановлений цим Кодексом строк оскарження та сума яких не перевищує ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- 5) оскарження фізичними особами рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень щодо в'їзду (виїзду) на тимчасово окуповану територію.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 159
- 1. При розгляді справи судом за правилами загального позовного провадження учасники справи викладають письмово свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення та міркування щодо предмета спору виключно у заявах по суті справи, визначених цим Кодексом.
- ст. 166
- 1. При розгляді справи судом учасники справи викладають свої вимоги, заперечення, аргументи, пояснення, міркування тощо щодо процесуальних питань у заявах та клопотаннях, а також запереченнях проти заяв і клопотань.
- 2. Заяви, клопотання і заперечення подаються в письмовій або усній формі. У випадках, визначених цим Кодексом, заяви і клопотання подаються тільки в письмовій формі.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 167
- 1. Будь-яка письмова заява, клопотання, заперечення повинні містити: 1) повне найменування; 2) найменування суду, до якого вона подається; 3) номер справи, прізвище та ініціали судді (суддів); 4) зміст питання, яке має бути розглянуто судом, та прохання заявника; 5) підстави заяви (клопотання, заперечення); 6) перелік документів та інших доказів (за наявності), що додаються до заяви (клопотання, заперечення); 7) інші відомості, які вимагаються цим Кодексом.
- До заяви, скарги, клопотання чи заперечення, які подаються на стадії виконання судового рішення, в тому числі в процесі здійснення судового контролю за виконанням судових рішень, додаються докази їх надіслання (надання) іншим учасникам справи (провадження).
- 2. Якщо заяву (клопотання, заперечення) подано без дотримання вимог частини першої цієї статті і ці недоліки не дають можливості її розглянути, або якщо вона є очевидно безпідставною та необґрунтованою, суд повертає таку заяву (клопотання, заперечення) заявнику без розгляду.
- Суд повертає письмову заяву (клопотання, заперечення) її заявнику без розгляду також у разі, якщо її подано особою, яка відповідно до частини шостої статті 18 цього Кодексу зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 205
- 9. Якщо немає перешкод для розгляду справи у судовому засіданні, визначених цією статтею, але всі учасники справи не з'явилися у судове засідання, хоча і були належним чином повідомлені про дату, час і місце судового розгляду, суд має право розглянути справу у письмовому провадженні у разі відсутності потреби заслухати свідка чи експерта.
- ст. 229
- 4. У разі неявки у судове засідання всіх учасників справи або якщо відповідно до положень цього Кодексу розгляд справи здійснюється за відсутності учасників справи (у тому числі при розгляді справи в порядку письмового провадження), фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.
- ст. 243
- 10. Усі судові рішення (рішення, постанова, ухвала суду будь-якої інстанції) викладаються письмово у паперовій та електронній формах.
- ст. 250
- 4. У разі неявки всіх учасників справи у судове засідання, яким завершується розгляд справи, ухвалення рішення, винесеного без повідомлення учасників справи (у письмовому провадженні), суд підписує рішення без його проголошення.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ч. 3 ст. 44.
- Учасники справи мають право:
- брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом;
- брати участь у дослідженні доказів;
- ставити питання іншим учасникам справи;
- наводити свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти заяв, клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

Кодекс адміністративного судочинства України

- ст. 194.
- 1. Розгляд справи відбувається в судовому засіданні.
- 2. Про місце, дату і час судового засідання суд повідомляє учасників справи.
- 3. Учасник справи має право заявити клопотання про розгляд справи за його відсутності.
- Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, судовий розгляд справи здійснюється в порядку письмового провадження на підставі наявних у суду матеріалів.

Переваги письмового клопотання

- однозначність
- мотивованість
- персоніфікованість (для розгляду питання відповідальності)
- гарантує дотримання принципів рівності та змагальності
- сприяє мотивованості судового рішення за результатами задоволення або відмови у задоволенні такого клопотання
- сприяє його висвітленню судом у повному тексті ухвали або рішення

- (Чи існує доцільність запровадження спеціального пристрою для переведення мови в текст?)

Недоліки письмового клопотання

- Суперечність з принципом процесуальної економії: строк, додаткове судове засідання тощо
- Невідповідність загальноцивілізаційній тенденції до «paperless»
- якість/мотивованість/зручність для суду
- v
- оперативність/економність/зручність для заявника

Посібник з моніторингу адміністративної юстиції. – К.: «ВАІТЕ», 2016. – 122 с.

- 2.3.4. Письмове провадження
- У багатьох юрисдикціях, адміністративне провадження переважно здійснюється тільки в письмовій формі, оскільки усні слухання не передбачені в законі або не проводяться на практиці.
- Це саме по собі може бути проблематичним з огляду на дотримання стандартів справедливого судового розгляду, особливо щодо рівності змагальних можливостей і права на усне слухання справи.
- Т*

Посібник з моніторингу адміністративної юстиції. – К.: «ВАІТЕ», 2016. – 122 с.

- 3.4. Відкриті слухання справи
- Пакт та Конвенція гарантують право на публічний розгляд справи. Публічний характер слухань забезпечує прозорість процесу і служить важливою гарантією захисту інтересів окремих осіб і суспільства в цілому. Він захищає сторони від здійснення правосуддя за закритими дверима без контролю з боку громадськості.
- Як правило, процедури повинні бути відкритими і будь-який представник громадськості повинен мати можливість дізнатися про процес і його перебіг.
- У письмових адміністративних провадженнях, слухання може вважатися «публічним», якщо окрім сторін у справі, інші особи мають можливість отримати доступ до матеріалів справи, або якщо справа розглядається судом у залі судового засідання, доступному для громадськості, але при цьому слухання полягає в основному в обміні документами між сторонами і коротких запитань судді.

Посібник з моніторингу адміністративної юстиції. – К.: «ВАІТЕ», 2016. – 122 с.

- 5.1. Усне слухання
- Право на усне слухання не є абсолютним правом в адміністративному процесі, але відмова у дозволі на усне слухання повинна бути вмотивована судом або трибуналом.
- Право на усне слухання означає по суті, що особі надається можливість висловлюватися стосовно своєї справи усно перед судом.
- Право на усне слухання є основоположним правом відповідно до міжнародного права, але не є абсолютним правом. Вибір між письмовим провадженням або усним слуханням повинен визначатися національним законодавством, відповідно до міжнародних і регіональних стандартів.
- Однією з відмінних рис адміністративної юстиції є поширене використання письмового провадження у адміністративних судах або трибуналах.

- Право на усне слухання може бути особливо важливим у тих випадках, коли адміністративний суд або трибунал має справу не лише з питаннями права, але й з оцінкою фактів.
- У деяких адміністративних справах, усні матеріали стають вирішальними для справедливого вирішення справи, в той час як в інших країнах, усні виступи можуть не вимагатися, й при цьому письмове провадження може забезпечити справедливий судовий розгляд протягом розумного періоду часу.

Матеріал 31

- Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи як комітет у складі: Карло Ранцоні, президент, Ладо Чантурія, Марія Елосегі, судді, та Марадудіна Вікторія, в.о. заступника секретаря секції, після наради за закритими дверима 28 вересня 2023 року, Постановляє таке рішення, яке було ухвалене того дня:
- ПРОЦЕДУРА 1.
- Справу було розпочато за заявою проти України, поданою до Суду відповідно до статті 34 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 19 листопада 2021 року.
- Уряд України було повідомлено про заяву.
- 5. Компанія-заявник скаржилася за статтею 6 § 1 Конвенції на те, що було порушено принцип рівності сторін у зв'язку з тим, що національні суди не вручили їй апеляцію або іншим чином не повідомили її про апеляцію, подану у справі.
- Рішення ЄСПЛ у справі «Будвест, ТОВ проти України»
- (BUDVEST, TOV v. UKRAINE; заява № 59487/21)

Висновки

- 6. Суд повторює, що загальна концепція справедливого судового розгляду, яка охоплює фундаментальний принцип змагальності провадження (рішення у справі «Руїс-Матеос проти Іспанії» (Ruiz-Mateos v. Spain), 23 червня 1993 року, § 63, серія А, № 262), вимагає, щоб особа, проти якої було розпочато провадження, повинна бути проінформована про цей факт (Діліпак і Каракая проти Туреччини, № 7942/05 і 24838/05, § 77, 4 березня 2014 р.).
- Принцип рівності сторін вимагає, щоб кожній стороні була надана розумна можливість представити свою справу за умов, які не ставлять її в суттєво не вигідне становище порівняно з опонентом (див. Avotiņš проти Латвії) [GC], № 17502/07, § 119, ЄСПЛ 2016, і Dombó Beheer B.V. проти Нідерландів, 27 жовтня 1993 р., § 33, серія А, № 274).
- Кожній стороні повинна бути надана можливість ознайомитись із зауваженнями або доказами, наданими іншою стороною, включаючи апеляцію іншої сторони, і прокоментувати їх.
- На карту поставлено впевненість сторін у справі, яка ґрунтується, серед іншого, на усвідомленні того, що вони мали можливість висловити свою точку зору щодо кожного документа у справі (див. Veer проти Австрії, № 30428/96, §§ 17-18, 6 лютого 2001 р.).
- 7. Таким чином, національні суди можуть пересвідчитися, що їхні повістки чи інші документи надійшли сторонам достатньо завчасно, і, у відповідних випадках, зафіксувати свої висновки в тексті рішення (див. Ганкін та інші проти Росії), № 2430/06 та інші, § 36, 31 травня 2016 р.).
- Якщо судові документи не будуть належним чином вручені учаснику судового процесу, він чи вона можуть бути позбавлені можливості захищати себе під час провадження (див. Заводнік проти Словенії, № 53723/13, § 70, 21 травня 2015 р.).

Висновки

- 8. У провідній справі «Лазаренко та інші проти України» (№ 70329/12 та 5 інших, 27 червня 2017 року) Суд уже встановив порушення щодо питань, подібних до тих, що розглядаються у цій справі.

- 9. Розглянувши всі надані йому матеріали та за відсутності будь-яких доказів належного повідомлення заявника, Суд не знайшов жодного факту чи аргументу, здатного переконати його дійти іншого висновку щодо прийнятності та суті цих скарг.
- Беручи до уваги свою прецедентну практику з цього питання, Суд вважає, що, переходячи до розгляду апеляції, поданої у справі заявника, без спроби з'ясувати, чи була вона вручена заявнику, чи заявник був поінформований про апеляцію будь-яким іншим способом. національні суди позбавили заявника можливості прокоментувати скаргу, подану у справі, і не виконали свого зобов'язання поважати принцип рівності сторін, закріплений у статті 6 Конвенції.
- 10. Отже, ці скарги є прийнятними та виявляють порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Використані джерела

- Берназюк Ян. Повідомлення (інформування) учасників справи як обов'язок суду забезпечити конституційні принципи рівності та змагальності (16.11.23) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/notifying_appeal_bernaziuk%20.pdf
- Берназюк Ян. Розуміння принципів адміністративного судочинства в світлі його завдання та практики ЄСПЛ (23.11.23) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf
- Берназюк Ян. Конституційний принцип гласності судового процесу та особливості розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом (03.11.2023) <https://constitutionalist.com.ua/konstytutsijnj-pryntsyp-hlasnosti-sudovoho-protsesu-ta-osoblyvist-rozhljadu-sprav-iaki-mistiat-informatsiiu-z-obmezhenym-dostupom>
- Берназюк Ян. Право на справедливий суд та принцип правової визначеності: строки у справах про соціальний захист (28.07.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/4_presentation_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
- Берназюк Ян. Принцип рівності та заборони дискримінації під час вирішення приватно-правових та публічно-правих спорів (07.04.2023) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf
- Берназюк Ян. Особливості дотримання в адміністративному судочинстві принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами (23.04.2021) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
- Берназюк Ян. Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні принципів рівності та змагальності в адміністративному процесі (05.11.2019) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/817702>
- Берназюк Ян. Заборона дискримінації як конституційно-правовий принцип: поняття та особливості реалізації <https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijno-pravovyj-pryntsyp-poniatia-ta-osoblyvosti-realizatsii>

Використані джерела

- 9. Берназюк Ян. Принцип процесуальної економії як складова ефективності адміністративного судочинства // Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління expert: Paradigm of law and public administration № 3 (21) – червень 2022 – С. 133-142. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>
- 10. Берназюк Ян. Поняття та особливості принципу неприпустимості зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 66. – С. 135-141 https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
- 11. Берназюк Ян. Принцип змагальності судового процесу як складова права на справедливий судовий розгляд // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – Том 3 № 87 (2019). – С. 14-25. <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/376/331>

- 12. Берназюк Ян. Мотивованість судового рішення як гарантія реалізації принципу верховенства права // Порівняльно-аналітичне право – електронне наукове фахове видання юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет». – 2018. – № 5. – С. 18-22. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf
- 13. Берназюк Ян. Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
- 14. Берназюк Ян. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>
- 15. Берназюк Ян. Поняття та критерії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovano-sti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava>
- 16. Берназюк Ян. Конституційні принципи судочинства та обов'язок суду інформувати учасників справи про хід її розгляду https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/KU_notifying_appeal_bernaziuk.pdf

Використані джерела

- Берназюк Я.О. Просто про складне: особливості розгляду Верховним Судом справ у порядку спрощеного провадження <https://sud.ua/ru/news/blog/131143-prosto-pro-skladne-osoblivosti-rozglyadu-verkhovnim-sudom-sprav-u-poryadku-sproshchenogo-provazhennya>
- Берназюк Я.О. Спрощене позовне провадження в адміністративному судочинстві: практика Верховного Суду та ЄСПЛ // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Серія Право. – Випуск 52. – Т. 1 – С. 65-68. <http://repository.vsau.org/getfile.php/18955.pdf>
- Берназюк Я. О. Спрощене позовне провадження в адміністративному судочинстві: окремі питання практики Верховного Суду INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE «MODERN JURISPRUDENCE OF THE EUROPEAN UNION: THE INTERACTION OF LAW, RULEMAKING AND PRACTICE»: CONFERENCE PROCEEDINGS, APRIL 17, 2018. LUBLIN. 220 P. - С. 13-17.

Додаткові джерела

- <https://drive.google.com/file/d/1pFBjyBAfrCCoOpnHEOS5WFFq0ANSBk-t/view>
- <https://www.osce.org/uk/office-for-democratic-institutions-and-human-rights/309371?download=true>
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/notifying_appeal_bernaziuk.pdf
- https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/principles_of_administrative_proceedings.pdf

Джерела та матеріали

1. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/notifying_appeal_bernaziuk%20.pdf
2. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/principles_of_%20administrative_proceedings.pdf
3. Використані джерела. <https://constitutionalist.com.ua/konstytutsiyniy-pryntsyp-hlasnosti-sudovoho-protsesu-ta-osoblyvist-rozhlidu-sprav-iaki-mistiat-informatsiiu-z-obmezhenym-dostupom>
4. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/4_presentati_on_bernaziuk_social_terms_deadlines.pdf
5. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_present/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf

6. Використані джерела. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Bernazuk_23_04_2021.pdf
7. Використані джерела. <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/817702>
8. Використані джерела.
<https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijnopravovyj-pryntsypponiattia-ta-osoblyvosti-realizatsii>
9. Використані джерела. <https://maup.com.ua/assets/files/expert/21/10.pdf>
10. Використані джерела. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/NVUzhNU_66.pdf
11. Використані джерела. <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/376/331>
12. Використані джерела. http://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/5_2018.pdf
13. Використані джерела.
<https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiyniy-printsyp-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
14. Використані джерела.
<https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsezi>
15. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyeyi-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovnstva-prava>
16. Використані джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/KU_notifying_appeal_bernaziuk.pdf
17. Використані джерела. <https://sud.ua/ru/news/blog/131143-prosto-pro-skladne-osoblivosti-rozglyadu-verkhovnim-sudom-sprav-u-poryadku-sproshenogo-provadzhennya>
18. Використані джерела. <http://repository.vsau.org/getfile.php/18955.pdf>
19. Додаткові джерела. <https://drive.google.com/file/d/1pFBjYBAfrCCoopnHEOS5WFFq0ANSBk-t/view>
20. Додаткові джерела. <https://www.osce.org/uk/office-for-democratic-institutions-and-human-rights/309371?download=true>
21. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/notifying_appeal_bernaziuk.pdf
22. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/notifying_appeal_bernaziuk
23. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_administrative_proceedings.pdf
24. Додаткові джерела.
https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/principles_of_

Файли матеріалу

Оригінальний файл автора